

POZIȚIA PARTIDULUI SOCIAL-DEMOCRAT FAȚĂ DE POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI ÎN ANII 1927-1933

Mișcarea socialistă și social-democrată din România interbelică s-a bucurat, în ultimele decenii, de atenția mai multor cercetători. Într-o serie de lucrări temeinice, care tratează în general această componentă a mișcării muncitorești sau se opresc asupra anumitor aspecte ale ei, a fost doar menționată și poziția sa în unele momente și perioade din politica externă a țării¹. În studiul de față ne propunem să urmărim mai îndeaproape poziția Partidului Social-Democrat față de relațiile internaționale ale României în primii ani de existență a acestei formațiuni politice.

Al doilea congres al Federației Partidelor Socialiste din România (7-9 mai 1927) a decis autodizolvarea acestei organizații și crearea Partidului Social-Democrat, care cuprindea pe toți membrii din F.P.S.R. P.S.D. nu a reușit însă o unitate deplină decât din punct de vedere organizatoric și aceasta doar pentru început. Unitatea organizatorică a mișcării socialiste n-a durat prea mult timp, pentru că în 1928 s-a desprins o grupare de stânga, care a format Partidul Socialist al Muncitorilor din România (din 1931 Partidul Socialist Independent), iar în 1933 s-a detașat un alt grup, ce a întemeiat Partidul Socialist. Din august 1933, cele două formațiuni politice provenind din P.S.D. s-au unit și au constituit Partidul Socialist Unitar².

În anii 1927-1933, P.S.D. a cunoscut o relativă dezvoltare sub aspectul participării sale directe la viața social-politică a țării. În perioada 1928-1931, el a avut nouă mandate de deputați, iar în anii 1931-1933, șapte mandate. Conducerea P.S.D. a acordat mare importanță luptei parlamentare. De la tribuna parlamentului, reprezentanții săi au avut posibilitatea să-și exprime opiniile în diferite probleme ale societății românești, în anii grei ai crizei economice. O parte din liderii social-democrați au acceptat colaborarea cu Partidul Național-Țărănesc, aflat la guvern³, dar ei au criticat vehement politica socială și economică a cabinetelor național-țărăniste sau de altă culoare politică.

Politica externă a guvernelor a fost, de asemenea, abordată cu discernământ, parlamentarii social-democrați spunându-și răspicat cuvântul în dezbateri. Și în acești ani, presa a făcut cunoscute punctele de vedere ale P.S.D. în privința relațiilor externe ale României, a raporturilor sale cu U.R.S.S. și cu marile puteri. Continuând astfel să-și precizeze poziția față de principalele evenimente internaționale, mișcarea socialistă arăta mai multă siguranță în aprecieri și o mai bună orientare decât în perioada anterioară anului 1927. Totodată, s-a exprimat acum mai clar tendința de a influența politica externă a țării, acest deziderat înscriindu-se chiar în programul partidului din 1927. În concepția social-democraților, coordonatele pe care trebuia să se desfășoare activitatea externă a statului român erau: independența țării față de marile puteri, asigurarea păcii, lupta pentru dezarmarea generală, arbitraj obligatoriu și federalizarea statelor Europei, democratizarea Societății Națiunilor, lupta împotriva alianțelor cu caracter agresiv și anularea

¹ Nicolae Jurca, *Mișcarea socialistă și social-democrată din România. 1934-1944*, București, Editura Litera, 1978; Idem, *Locul și rolul mișcării socialiste și social-democrate din România în sistemul vieții politice a țării (1921-1938)*, în *Studii și comunicări. Arheologie-istorie*, Muzeul Brukenthal Sibiu, 20, 1977, p. 237-250; Idem, *Social-democrația în România (1918-1944)*, Sibiu, Editura Hermann, 1993; Idem, *Istoria social-democrației din România*, București, Editura Științifică, 1994; Idem, *L'Histoire de la social-démocratie de Roumanie*, Bucarest, Editions FF Press, 2000; Ion Ardeleanu, *Partidul Social-Democrat în viața social-politică din România (1921-1933)*, în *Contribuții la studierea istoriei contemporane a României*, vol. I, București, Editura Politică, 1980, p. 75-90; M. Mușat, I. Ardeleanu, *Unitate, continuitate și ascensiune în mișcarea muncitorească din România. 1821-1948*, București, Editura Politică, 1981, p. 166-251; Vasile Niculae, *O istorie a social-democrației române*, București, Editura Noua Alternativă, 1997; Petru Rușindilar, *George Grigorovici și social-democrația în Bucovina*, București, Fundația „Constantin-Titel Petrescu”, 1998; Ion Șt. Baicu, *Momente din istoria social-democrației române. Epoca contemporană 1918-2002. Studiu de caz. Social-democrația în Valea Jiului*, Ploiești, Editura Prahova, 2002.

² I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 77-78; N. Jurca, *Locul și rolul mișcării socialiste și social-democrate din România în sistemul vieții politice a țării (1921-1928)*, p. 238-240.

³ S. Cutișteanu, Gh. I. Ioniță, *Electoralul din România în anii interbelici (Mișcarea muncitorească și democratică în viața electorală din România interbelică)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981, p. 153, 195, 213.

tuturor datoriilor de război⁴. O deosebită grijă a arătat P.S.D., în continuare, pentru ca țara să nu se angajeze în nici un conflict militar împinsă de marile puteri, mai ales când raporturile acestora cu U.R.S.S. erau încordate (cazul Angliei care în mai 1927 a rupt relațiile cu Uniunea Sovietică)⁵. Legăturile României cu Franța erau mult mai strânse decât cele cu Marea Britanie, mai ales în urma tratatului cu caracter defensiv, semnat la 10 iunie 1926. În august 1931, *Socialismul*, organul central al P.S.D., luând în considerare încercările de reglementare a relațiilor economice franco-sovietice și implicarea statului român în aceste aranjamente, considera că „guvernele noastre nu vor putea face decât ce va porunci marea noastră amică – pace cu Sovietele când va fi în interesul capitalismului ei și război tot așa”⁶. Dependența politicii externe a României de aceea a Franței era exagerată în această apreciere, dar meritorie rămâne preocuparea permanentă a presei socialiste și social-democrate pentru soarta suveranității și a independenței țării⁷. Deși în programul P.S.D. din 1927 era stipulată admiterea capitalului străin în România, în condiții egale cu cel autohton, presa social-democrată a condamnat acapararea economiei de către capitalul străin, deoarece aprecia că astfel era afectată și independența țării.

Pornind de la realitatea creșterii ponderii capitalului străin și implicit a dependenței României, Ilie Moscovici, fruntaș al P.S.D., considera că factorii externi determinau „căile spre viitor ale țării noastre”⁸. Social-democrații erau de acord cu contractarea unor împrumuturi care să contribuie la continuarea industrializării, dar se opuneau efectuării lor de către un guvern liberal, apreciind că astfel se prelungea guvernarea vârfurilor burgheziei grupate în Partidul Național-Liberal⁹.

O dată cu venirea la putere a Partidul Național-Țărănesc, în noiembrie 1928, au fost deschise larg porțile pentru capitalul străin. Preluând, de fapt, planul de stabilizare a leului de la liberali, guvernul național-țărănesc a contractat, la 2 februarie 1929, un împrumut de la un grup de bănci străine, acceptând o serie de condiții, între care concesionarea telefoanelor, a construirii unor căi de transport și trimiterea unor consilieri care să vegheze la rambursarea sumelor împrumutate¹⁰. În timpul dezbatelor parlamentare de la începutul lunii februarie 1929, ziarul *Socialismul* preciza:

„Împotriva împrumutului partidul nostru n-a avut motive să se ridice. Dimpotrivă este evident că pentru viața economică a țării, azi în plină criză – stabilizarea și împrumutul va însemna o ușurare binevenită. Dar partidul nostru a avut de făcut serioase obiecțiuni cu privire la modalitățile împrumutului așa că n-a putut vota pentru”¹¹.

Social-democrații au relevat că, acceptând condițiile împrumutului, România „a jertfit chiar o parte din independența sa politică în acest scop” și se afla pe punctul „de a deveni o păpușă în mâinile capitalismului internațional”¹². Frațiunea parlamentară social-democrată a respins și proiectul de lege pentru ratificarea contractului cu o societate suedeză în vederea construirii de șosele¹³. În 1931, a fost încheiat un nou împrumut, în condiții la fel de nefavorabile ca și în primul¹⁴. În Adunarea Deputaților, Lothar Rădăceanu, vorbind în numele P.S.D., s-a

⁴ *Programul și statutul Partidului Social-Democrat din România*, Cluj, Tipografia Gutenberg, 1927, p. 12.

⁵ *Socialismul*, XXI, 1927, nr. 25 din 19 iunie, p. 1.

⁶ *Ibidem*, XXV, 1931, nr. 35 din 30 august, p. 1. Vezi și Viorica Moisuc, *Aspecte fundamentale ale statutului politico-juridic al României în perioada 1918-1940*, în *Probleme de politică externă a României. 1918-1940*, vol. II, București, Editura Militară, 1977, p. 54-59.

⁷ *Proletarul*, III, 1930, nr. 25 din 15 iulie-2 august, p. 1; *Lumea Nouă*, XXVII, 1933, nr. 41 din 8 octombrie.

⁸ I. Moscovici, *1931-1932*, în *Mișcarea socială*, II, 1931, nr. 2-3, p. 981.

⁹ *Socialismul*, XXII, 1928, nr. 2 din 8 ianuarie; nr. 25 din 19 august; nr. 27 din 1 iulie.

¹⁰ Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național-Țărănesc*, București, Editura Enciclopedică, ed. a II-a, 1994, p. 112-113.

¹¹ *Socialismul*, XIII, nr. 7 din 10 februarie 1929, p. 1.

¹² *Ibidem*, nr. 15 din 7 aprilie 1929, p. 1.

¹³ I. Ardeleanu, *Clasa muncitoare și organizațiile sale politice în viața social-politică a României. Partidul Social-Democrat*, în *Anale de istorie*, XXVII, 1980, nr. 4, p. 78.

¹⁴ N.Z. Lupu, *Planul de la Geneva. Implicațiile lui politice în România. 1932-1933*, București, 1973, p. 24.

declarat împotriva împrumutului, considerând că acesta nu va aduce nici o ușurare pentru viața economică și va accentua dependența țării de capitalul străin¹⁵.

Având în vedere asemenea poziții critice, guvernele au încercat să întrerupă legăturile internaționale ale P.S.D. și au interzis de multe ori intrarea în țară a unor ziare și reviste social-democrate venind din străinătate, ceea ce a produs în țările respective „o impresie penibilă”, care afecta relațiile externe ale României, mai ales cu acele state în care partidele social-democrate participau la guvern: Austria, Germania, Suedia ș.a. Conducerea P.S.D. releva aceste implicații într-un memoriu adresat primului ministru în februarie 1929 și cerea înlăturarea restricției¹⁶. La 20 iunie 1929 L. Rădăceanu ridică aceeași problemă în Adunarea Deputaților¹⁷.

Interdependența dintre politica internă și cea externă a fost, de asemenea, sesizată de P.S.D., cu prilejul prezenței în țară a experților străini care trebuiau să supravegheze sistemul financiar al României în vederea asigurării rambursării împrumuturilor contractate. Adoptarea legilor de conversiune a datoriilor agricole din 1932-1934 a provocat neliniștea și opoziția acestor controlori, reprezentanți ai capitalului internațional. În august 1932, numărul lor a crescut prin sosirea unui grup de experți care trebuiau să întocmească, împreună cu guvernul român, un program de redresare sub egida Societății Națiunilor¹⁸. Împotriva acestei acțiuni s-au ridicat deputații P.S.D., ca și zierele sale. Acordul de la Geneva, acceptat de Guvernul Vaida în ianuarie 1933, care asigura rambursarea datoriilor către străinătate, a fost condamnat cu vehemență¹⁹, dezvăluindu-se opiniei publice faptul că bancherii străini au impus României, prin intermediul forului de la Geneva, renunțarea la unele principii din legile de conversiune a datoriilor. În mod deosebit, s-a pus problema intangibilității creanțelor, deci a proprietății particulare, lucru pe care reprezentanții finanței internaționale înțelegeau să-l apere cu orice preț, oriunde era atacat, de teama unui exemplu și a unui precedent. Organul central de presă al P.S.D., *Lumea Nouă*, releva că România s-a supus, prin planul de la Geneva, „controlului și tutelei capitalismului internațional, în ce privește politica ei financiară și economică”²⁰. În Cameră, la dezbaterile prilejuite de ratificarea acordului, Lothar Rădăceanu sublinia, de asemenea, că planul „a pecetluit în mod oficial dependența economică a burgheziei noastre față de ordinele, concepțiile, interesele burgheziei internaționale”²¹. Deputatul social-democrat considera Liga Națiunilor din acel moment drept „chintesența capitalismului internațional”, care a dat României prin documentul încheiat în ianuarie 1933, nu sfaturi temeinice, ci îndrumarea de a nu ataca principiile „ideologiei capitaliste”. Constatând, în final, că acordul de colaborare tehnică era de fapt o încălcare a independenței de stat a României, L. Rădăceanu a protestat cu indignare și a declarat că P.S.D. respinge acest acord²².

Asemenea atitudini erau tipice în epocă, pentru partidele social-democrate, pentru centrala lor, Internaționala Socialistă. Având în vedere ponderea Societății Națiunilor în relațiile internaționale din perioada interbelică, social-democrații din România și-au precizat în mai multe rânduri concepția lor despre forul de la Geneva. Pe linia concepției Internaționalei Socialiste, ei porneau de la ideea că adevăratul caracter al Ligii Națiunilor era definit de guvernele burgheze reprezentate în cadrul acesteia. L. Rădăceanu aprecia că „o unire a tuturor popoarelor” se va

¹⁵ I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 78.

¹⁶ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), fond *Ministerul Propagandei Naționale*, II, Presa externă, dos. nr. 250, f. 1-6.

¹⁷ Idem, dos. nr. 99, f. 9.

¹⁸ N.Z. Lupu, *Experții financiari străini din România și legile de conversiune a datoriilor din anii 1932-1933*, în *Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*, XIII, 1967, nr. 4, p. 102-110.

¹⁹ Idem, *Planul de la Geneva*, p. 108, 114-115; P. Bărbulescu, *România la Societatea Națiunilor*, București, 1975, p. 89-109; M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 238-239.

²⁰ *Lumea Nouă*, XXVII, nr. 16 din 16 aprilie 1933, (articolul *Acord cu Geneva, dezacord cu poporul*); nr. 17 din 23 aprilie 1933.

²¹ *Ibidem*, nr. 17 din 3 aprilie 1933, p. 2.

²² *Ibidem*.

realiza în cadrul ligii numai după biruința ideilor socialiste în lume²³. Același lider social-democrat preciza într-un discurs rostit în decembrie 1932, de la tribuna Adunării Deputaților:

„Și dacă noi avem critici întemeiate față de modul cum Societatea Națiunilor își îndeplinește datoria ei de a veghea asupra păcii, datoria ei de a îndruma colaborarea internațională, de a îndruma dezarmarea generală, atunci o facem fără ca să atacăm prin acesta însăși instituția care este bună, care însă trebuie să aibă alt conținut”²⁴.

De pe aceste poziții de clasă au apreciat social-democrații problema optanților maghiari, care a continuat să se afle și în perioada crizei economice pe agenda diplomației internaționale. Social-democrații i-au acordat atenție cu atât mai mult cu cât, pe lângă implicațiile externe, existau și repercusiuni pe plan intern ale problemei. Astfel, P.S.D. a relevat amestecul în treburile interne ale țării prin satisfacerea pretențiilor magnaților maghiari. Presa socialistă din Europa a apărut cauza României, care se confunda cu apărarea principiului exproprierii pământurilor moșierilor în favoarea țăranimii sărace²⁵. Este de menționat și poziția socialistilor maghiari emigranți, în frunte cu Kunfi Szigmund. Într-un manifest din august 1928, acesta dezvăluia faptul că înșiși unii lideri socialiști, mai ales din Anglia (acolo unde propaganda horthystă era mai intensă), au fost induși în eroare cu pretextul că statul român nu accepta arbitrajul obligatoriu, când de fapt era contestat principiul reformei agrare în țările din Europa Centrală și de Sud-Est²⁶.

Atunci când guvernul român a propus optanților o despăgubire specială, din reparațiile pe care trebuia să le primească de la statul ungar, C. Titel-Petrescu aprecia această propunere drept semn al solidarității de clasă dintre moșierii români și marii proprietari maghiari, pe deasupra conflictelor diplomatice, întrucât despăgubirile urmau să le plătească „oamenii muncii” din Ungaria²⁷. „Nu vrem ca din reparații să dăm posibilitatea magnaților unguri să fie despăgubiți în dauna poporului maghiar”²⁸, afirma la 27 noiembrie 1929 deputatul social-democrat Iacob Pistiner. Această poziție dovedește atitudinea de clasă a social-democrației române, internaționalismul său. Pe de altă parte, nu trebuie omis faptul că gestul României semnifica bunăvoința sa pentru îmbunătățirea relațiilor cu țara vecină²⁹. De altfel și unii social-democrați au sesizat acest aspect și au subliniat legătura dintre reluarea agitațiilor în chestiunea optanților (în vara anului 1929) și încurajarea acestei politici de către Italia fascistă. Ministrul de Externe G.G. Mironescu a găsit însă de cuviință să respingă afirmația și să-l laude chiar pe Mussolini. Ziarul *Socialismul* replica sarcastic intervenției lui Mironescu și acuza guvernul de oscilații între democrație și dictatură³⁰.

Rezolvarea problemei reparațiilor constituia, de asemenea, o premisă a îmbunătățirii relațiilor româno-ungare, lucru relevat și de I. Pistiner în Adunarea Deputaților. El afirma că țăranii și muncitorii maghiari sprijină pacea și înțelegerea între popoare³¹. În contradicție cu dorința lor însă, cercurile conducătoare horthyste agitau ideea revizionismului. Prin intermediul unor interpuși ca lordul Rothermere ș.a., a fost declanșată o mare campanie de propagandă în străinătate pentru revizuirea Tratatului de la Trianon. Ziarul *Socialismul*, citând diferite gazete social-democrate din Europa, demonstra netemeinicia afirmațiilor lui Rothermere și mobilurile înrolării sale în campania revizionistă: interese personale în Ungaria și – în al doilea rând –

²³ *Monitorul Oficial*, nr. 21 din 31 decembrie 1932, *Dezbatările Adunării Deputaților*, ședința din 17 decembrie 1933, p. 453 (în continuare: *D.A.D.*).

²⁴ *Ibidem*, p. 452-453.

²⁵ *Socialismul*, XXI, nr. 36 din 18 septembrie 1927, p. 1.

²⁶ *Ibidem*, nr. 35 din 26 august 1928, p. 4.

²⁷ *Ibidem*, nr. 25 din 17 iunie 1928, p. 1.

²⁸ *Monitorul Oficial*, nr. 4 din 12 decembrie 1929; *D.A.D.*, ședința din 27 noiembrie 1929, p. 50; *Socialismul*, XXII, nr. 27 din 30 iunie 1939, p. 1.

²⁹ Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, București, Editura Științifică, 1966, p. 151.

³⁰ *Socialismul*, XXII, nr. 27 din 30 iunie 1929, p. 1; XXIV, nr. 5, și 9 din 26 ianuarie și 23 februarie 1930.

³¹ *Ibidem*, XXII, nr. 50 din 8 decembrie 1929, p. 2.

necesitatea unor manevre diplomatice, care trebuiau să aducă România în frontul antisovietic, după opinia social-democraților³².

Partidul Social-Democrat din Ungaria declara, la congresul său din mai 1929, la care a participat și un reprezentant al P.S.D. din România, că nu va lua parte la campania revizionistă pornită de primul ministru, contele Bethlen³³. Internaționala Socialistă, dominată de partidele din Germania, Austria și Marea Britanie, afirma însă necesitatea revizuirii tratatelor, dar pe cale pașnică, cu acordul părților în cauză³⁴. Se aveau în vedere, desigur, hotărârile impuse puterilor învinse la Conferința de Pace care a urmat primului război mondial, tratatele „sistemului Versailles” fiind supuse criticii, de pe poziții diferite, încă din timpul elaborării lor³⁵. Plecând de la ideea că unele tratate de pace includeau și o serie de reglementări inechitabile, liderii P.S.D. au acceptat concluzia Internaționalei Socialiste privind posibilitatea unor modificări, dar acestea trebuiau să se facă „prin tratative prietenești între democrațiile ajunse la putere și statele interesate”³⁶. Dar social-democrații din România considerau, pe bună dreptate, ca incontestabil faptul că unele tratate puse în discuție „au însemnat în primul rând triumful dreptății popoarelor subjugate de împărățiile prăbușite [...] au reparat nedreptăți seculare”³⁷. Ei se refereau, evident, la caracterul pozitiv al tratatelor, care au consfințit voința popoarelor, recunoscând constituirea unor state independente și împlinirea unității naționale a altora, pe ruinele fostelor imperii³⁸. La congresul din mai 1933, P.S.D. a adoptat o rezoluție prin care se opunea categoric revizuirii în favoarea Germaniei guvernate de naziști. Regimul instaurat în Germania, care disprețuia tratatele, era, prin amenințările sale, un pericol de război, iar cedarea în fața lui „ar însemna – scria ziarul *Lumea Nouă* – o greșală pentru că, pe de o parte, nebunia hitleristă nu va fi niciodată satisfăcută, iar pe de alta, fiindcă un succes extern ar întări considerabil regimul teroarei cămășilor cafenii”³⁹. Astfel, P.S.D. din România se număra printre primele partide afiliate Internaționalei Socialiste care lua o poziție fermă și temeinic motivată față de revizuirea tratatelor în perioada ce a urmat instaurării nazismului la putere. De altfel, încă la începutul lunii aprilie 1933, Costantin-Titel Petrescu protesta împotriva planuitului „directorat european”, realizat apoi sub forma „pactului în patru” între Franța, Anglia, Hitler și Mussolini, care ar fi trebuit să rezolve toate diferendele ivite în Europa. Cei doi dictatori urmăreau revizuirea prin forța armelor, iar fruntașul social-democrat se opunea hotărât acestei soluții. El releva, de asemenea, opoziția Micii Înțelegeri față de planul „directoratului european” conceput de Mussolini și preluat apoi de premierul britanic Mac Donald⁴⁰.

În vederea ieșirii din criza agrară, care lovea și celelalte state sud-est europene, România a încercat să formeze un front comun al tuturor acestor țări. Inițiatoarele a „blocului agrar”, ea a căutat să concilieze divergențele politice existente între aceste state, accentuând asupra comunității de interese economice. Fixând poziția P.S.D. față de acest proces, organul central de presă al partidului scria: „Noi socialiștii trebuie să privim tendința de grupare regională a capitalismului ca o necesitate economică a vremii și să-i adaptăm tactica noastră politică”⁴¹. Ziarul

³² *Socialismul*, XXI, nr. 30 și 46 din 14 august și 27 noiembrie 1927; XXII, nr. 50 din 2 decembrie 1928.

³³ *Ibidem*, XXIII, nr. 22 din 26 mai 1929, p. 4.

³⁴ *Ibidem*, XXV, nr. 2 și 7 din 11 ianuarie și 15 februarie 1931; *Mișcarea socialistă*, II, nr. 10-12, iulie-septembrie 1931, p. 931-932.

³⁵ Mircea N. Popa, *Primul război mondial, 1914-1918*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 448, 456-457.

³⁶ *Lumea Nouă*, XXVII, nr. 22 din 28 mai 1933, p. 1.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Vezi Viorica Moisuc, *Principiul naționalităților în noua orânduire internațională de după 1918 și chestiunea revizionismului*, în *Revista de istorie*, tom 33, 1980, nr. 2, p. 288-291.

³⁹ *Lumea Nouă*, XXVII, nr. 22 din 28 mai 1933, articolul *Noi și revizuirea*.

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 15 din 9 aprilie 1933, articolul *Blufful Mac Donald*. Vezi și Eliza Campus, *Mica Înțelegeri*, București, Editura Științifică, 1968, p. 133-143; D.C. Giurescu, *La diplomatie roumaine et le Pacte des quatre (1933)*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, tom 8, 1969, nr. 1, p. 77-102; M. Vanku, *Mica Înțelegeri și politica externă a Iugoslaviei 1920 – 1938*, București, Editura Politică, 1979, p. 87-90.

⁴¹ *Socialismul*, XXIV, nr. 34 din 10 august 1930, p. 2.

critica însă aspru intenția guvernelor de a oferi condiții preferențiale țărilor industriale, în care urmau să se desfășoare produsele agricole românești. Se considera că guvernul sacrifică interesele industriei în favoarea agriculturii și se manifesta neîncredere în succesul acestei soluții⁴². Apropierea dintre Ungaria, Polonia, România, Bulgaria și Iugoslavia în vederea realizării unui cartel de vânzare a produselor agricole era salutăată de social-democrați, care vedeau în această organizație un început al federalizării economice a Europei, idee pe care o susțineau de mult timp. De asemenea, se aprecia că „blocul agrar” va determina și reorientări politice, care vor dejuca planurile lui Mussolini de dominație în zona bazinului dunărean⁴³. Otto Bauer, lider al P.S.D. din Austria, afirma însă că încercarea țărilor agrare de a obține tarife preferențiale din partea statelor industriale era sortită eșecului. Argumentul său, că „nici o țară nu poate să renunțe cu ușurință la dreptul unei politici comerciale proprii”⁴⁴, avea o importanță deosebită; rezultatele obținute au fost într-adevăr neînsemnate. Cu scepticism au privit socialiștii români și conferințele agrare internaționale, menite să găsească soluții pentru ieșirea din criza agrară mondială. Ei considerau că neparticiparea U.R.S.S. la aceste reuniuni și politica „naționalismului economic” practicăată de statele participante, erau factorii care îngreunau luarea unor hotărâri comune⁴⁵.

P.S.D. propunea ca soluție a crizei mondiale un remediu colectiv: federalizarea economică și politică a statelor europene, concentrarea eforturilor, constatând că măsurile adoptate pe plan intern erau doar paliative⁴⁶. La aceeași concluzie ajunsese și Partidul Socialist al Muncitorilor, care se situa pe aceeași poziție tezigă, apreciind că aplicarea unor soluții mondiale nu o poate face regimul capitalist „care prin însăși firea și legile sale constitutive se opune la crearea unor noi ordini economice internaționale, bazată pe dreptatea socială. Opera aceasta numai socialismul o va realiza, în folosul tuturor celor obijduiți”⁴⁷. Și această luare de poziție era un amestec de realism și idei utopice specifice stângii social-democrate din epocă.

Socialiștii români concepuseră deja în perioada anterioară primului război mondial o federație a statelor balcanice, asupra căreia reveneau ori de câte ori survenea o nouă încordare între aceste țări⁴⁸. Spre sfârșitul anului 1933, Costantin-Titel Petrescu accentua asupra necesității unei coeziuni mai strânse a statelor balcanice „pentru a opune acest bloc tendințelor de revizuire a tratatelor de pace”, mai ales că agresivitatea Germaniei și a Ungariei creștea. Autorul preconiza însă o federație a popoarelor din Balcani; aceasta urma să fie doar o etapă spre o confederație europeană, ai cărei membri să se bucure de independență națională și autonomie etnică. Tezigist însă, el vedea realizate toate aceste deziderate doar în anii socialismului⁴⁹.

Trebuie precizat că ideea strângerii relațiilor dintre țările balcanice era benefică pentru stabilitatea zonei. Ea a cuprins și alte cercuri democratice din România și din celelalte țări din zonă. Astfel, în perioada 1930-1933, au avut loc, anual, conferințe balcanice care își propuneau să contribuie la apropierea popoarelor de aici pe multiple planuri. Din delegația română a făcut parte și L. Rădăceanu, secretar al P.S.D., partid cunoscut pentru strădaniile sale în direcția promovării legăturilor de prietenie dintre statele din Sud-Estul Europei. Cu ocazia conferințelor, reuniuni neguvernamentale, s-a constatat că nu se va putea realiza o confederație balcanică, așa cum o vedeau social-democrații. În cele din urmă, s-a ajuns, la 9 februarie 1934, la semnarea Pactului

⁴² *Ibidem*, nr. 35 din 17 august 1930, p. 1.

⁴³ *Ibidem*, XXV, nr. 5 din 1 februarie 1931; cf. Vasile Bozga, *Criza agrară în România dintre cele două războaie mondiale*, București, Editura Academiei R.S. România, 1975, p. 183-185.

⁴⁴ *Socialismul*, XXV, nr. 3 din 18 ianuarie 1931, p. 1.

⁴⁵ *Ibidem*, XXIV, nr. 44 din 19 octombrie 1930, p. 1; *Lumea Nouă*, XXVII, nr. 23 și 24 din 4 și 11 iunie 1935.

⁴⁶ *Socialismul*, XXIV, nr. 29 din 6 iulie 1930, p. 2; Ion Clopoșel, *Social-democrația și problemele României contemporane*, Cluj, Societatea de mâine, 1931, p. 49- 51; Simion Costea, *Partidul Social-Democrat, Internaționala Socialistă și ideea de unitate europeană*, în *Studia Universitatis „Petru Maior”. Historia*, III, 2003, p. 127-135.

⁴⁷ *Proletarul*, III, nr. 25 din 15 iulie-2 august 1930, p. 2.

⁴⁸ *Socialismul*, XXI, nr. 40 și 51 din 16 octombrie și 31 decembrie 1927.

⁴⁹ *Lumea Nouă*, XXVII, nr. 45 din 5 noiembrie 1933, p. 1.

Înțelegerii Balcanice, menit să apere securitatea țărilor din zonă⁵⁰. Pactul, semnat de România, Grecia, Turcia și Iugoslavia, era apreciat de P.S.D. ca având „o importanță considerabilă” pentru menținerea securității și păcii în Balcani, deși Bulgaria nu a acceptat să adere la acest tratat. Social-democrații au arătat că atitudinea Bulgariei trebuia privită cu bunăvoință, neparticiparea ei la Înțelegerea Balcanică fiind pusă pe seama situației interne și a presiunilor Germaniei și Italiei. Statele semnatare urmau, în concepția P.S.D., să mențină oferta către guvernul de la Sofia, încercând să soluționeze cererile sale, pentru a-l atrage astfel de partea alianței⁵¹. Urmărind cu atenție activitatea noii alianțe regionale, P.S.D. a susținut frontul comun format de aceasta cu Mica Antantă într-o serie de probleme ca: reînarmarea febrilă a statelor învinse în primul război mondial, restaurarea Habsburgilor, strângerea legăturilor economice între cele patru țări ș.a.⁵².

Deși l-au primit cu rezerve, țările Micii Înțelegeri au acceptat inițial planul Tardieu pentru înfăptuirea unei confederații economice danubiene. Conceput ca o barieră în calea penetrației Germaniei spre sud-estul Europei, el leza totuși interesele economice ale statelor Micii Antante⁵³. Ilie Moscovici demonstra astfel că planul „înseamnă un început de revizuire a granițelor din Europa Centrală”⁵⁴ și cerea includerea Bulgariei în cadrele lui. Deși autorul conchidea că blocul economic al statelor dunărene nu era soluția cea mai bună, el aprecia că planul trebuie susținut și de partidele socialiste, deoarece oferă o serie de avantaje țărilor din teritoriul vizat: o piață de desfacere mai largă, înlăturarea vechilor neînțelegeri ș.a.⁵⁵. În cele din urmă, datorită contradicțiilor de pe eșichierul politic european, planul Tardieu a fost respins. I. Moscovici aprecia că „blocul economic al statelor dunărene nu este cea mai ideală pentru dezvoltarea viitoare a acestor state”⁵⁶ și surprindea mobilurile care au determinat România, Cehoslovacia și Iugoslavia să adere la proiectul francez „cu jumătate de glas”. Fruntașul socialist subscria la acest proiect, în ideea că el era un pas spre o confederație europeană „economică la început, politică după aceea, pe baze sincer democratice, care să stabilească încrederea între toate statele componente”⁵⁷.

De altfel, ideea că ieșirea din criză se poate realiza prin federalizarea statelor continentului, prin formarea unei uniuni europene, după modelul Statelor Unite ale Americii, a fost larg răspândită în epocă⁵⁸. Internaționala Socialistă – plecând de la ideea necesității apropierii dintre țări, a înțelegerii și menținerii păcii –, a susținut orice înfăptuire care părea a veni în întâmpinarea realizării acestor planuri⁵⁹, uneori fără a reuși să întrevadă toate consecințele unor asemenea proiecte. Între acestea s-a aflat și proiectul uniunii vamale dintre Germania și Austria din 1931. Ziarul *Socialismul* vedea în uniunea vamală un prim pas spre ieșirea din criză, un început modest de aplicare a planului federalizării și de desființare a protecționismului vamal, considerat una dintre cauzele crizei economice. Periodicul amintit arăta, totodată, că partidele socialiste din cele două țări sprijineau doar acordul economic, nu și pe cel politic, care ar fi însemnat o încălcare a Tratatului de la Versailles⁶⁰. Proteste puternice a provocat proiectul uniunii vamale austro-germane din partea Micii Înțelegeri, care era direct lezată în noua situație, ce ar fi adus Germania

⁵⁰ Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică. Momente și semnificații de istorie contemporană*, ed. a II-a, București, Editura Politică, 1971, p. 82-94; Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, București, Editura Academiei R.S. România, 1972, p. 57-126.

⁵¹ *Lumea Nouă*, XXVII, nr. 7 din 4 februarie 1934, p. 1.

⁵² *Ibidem*, XXIX, nr. 20 din 19 mai 1935, p. 1; XXI, nr. 8 din 21 februarie 1937, p. 3 ș.a.

⁵³ Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, p. 97-111; Eadem, *Ideea federală în perioada interbelică*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 90-96.

⁵⁴ Ilie Moscovici, *Blocul statelor dunărene*, în *Mișcarea socială*, III, nr. 5 din februarie 1932, p. 1090.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 1093-1094.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 1094.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Vezi, de exemplu, articolele din *Arhiva pentru știința și reforma socială*, IX, nr. 1-3, 1930-1931, p. 1-22; *Societatea de mâine*, VII, nr. 10 din 15 mai 1930, p. 192-193; nr. 11 din 1 iunie 1930, p. 216; nr. 15-16 din 1-15 august 1930, p. 291-293; *Șantier*, I, nr. 2, 1933, p. 2 ș.u.

⁵⁹ *Socialismul*, XXII, 31 mai 1931, p. 2; nr. 28 din 12 iulie 1931, p. 1.

⁶⁰ *Ibidem*, XXV, nr. 13 din 29 martie 1931, p. 2; nr. 14 din 5 aprilie 1931, p. 2; nr. 17 din 26 aprilie 1931.

în centrul Europei. În cele din urmă, Curtea Internațională de Justiție de la Haga a respins planul de uniune vamală austro-germană⁶¹.

Concurența economică acerbă și faptul că nu exista aceeași formă de stat în țările Micii Înțelegeri îi făceau pe social-democrați să aprecieze că aceste elemente sunt dificultățile principale în înlăturarea intențiilor organizației de păstrare a statu-quo-ului și de apărare a securității părților membre⁶². În întreaga perioadă 1927-1933, poziția P.S.D. față de Mica Antantă a fost ambiguă, lipsită de o fundamentare decurgând din analiza profundă a tuturor laturilor problemei. O altă explicație a atitudinii adoptate se află în linia imprimată partidelor afiliate de către conducerea Internaționalei Muncitoare Socialiste, dominată de lideri de dreapta. Astfel, în mai 1927, comentând conferința Micii Antante de la Ioachimow (Cehoslovacia), *Socialismul* o socotea drept un eșec, deoarece în cadrul ei s-ar fi evidențiat lipsa unei politici externe comune a celor trei țări membre⁶³. Eliza Campus, în monografia sa asupra Micii Înțelegeri, pe baza documentelor conferinței, relevă deplina unitate a celor trei state, mai ales față de tratatul italo-ungar de la 4 aprilie 1927. Conferința de la Ioachimow a dus la consolidarea alianței, prin strângerea legăturilor pe planul economic și militar, pregătind-o astfel pentru noile evenimente⁶⁴.

În urma conferinței Micii Înțelegeri de la București (iunie 1928), când s-au discutat în principal mijloacele de apărare împotriva revizionismului, P.S.D. aprecia pozitiv fermitatea cu care România, Iugoslavia și Cehoslovacia au decis să-și apere hotarele împotriva revizionismului hothyst și cerea intensificarea activităților diplomatice în vederea apropierii dintre state și a reglementării chestiunilor divergente pe cale pașnică. În mod concret, conducerea P.S.D. a hotărât să propună secretarului Internaționalei Socialiste convocarea unei consfătuiri a social-democraților din Ungaria, Austria, Cehoslovacia, Iugoslavia și România pentru a discuta aceste probleme și îndeosebi situația minorităților naționale în țările succesore⁶⁵.

În condițiile în care, pe plan internațional se intensificau acțiunile revizioniste, la 16 februarie 1933, la Geneva, a fost semnat pactul de organizare a Micii Înțelegeri, prin care se urmărea mai buna coordonare a eforturilor statelor membre în vederea apărării independenței naționale și a integrității lor teritoriale. Ziarul *Lumea Nouă* sublinia că, neîndoios, „consolidarea Micii Înțelegeri este determinată de alianța care se pronunța tot mai vădit între Italia, Germania și Ungaria”⁶⁶, dar aprecia că politica alianțelor nu era cea mai indicată pentru apărarea păcii în acel moment. În această aserțiune se resimte influența curentului pacifist asupra social-democrației europene. Totodată, ziarul releva că politica de organizare a păcii, inițiată de ministrul român de Externe, Nicolae Titulescu, avea nevoie de sprijinul „maselor populare”⁶⁷. Cu ocazia discutării tratatului de organizare a Micii Înțelegeri, în Comisia de afaceri externe a Adunării Deputaților, L. Rădăceanu se declara împotriva politicii alianțelor, relevând că statele mici nu se puteau baza pe forță în apărarea drepturilor și considera că pacea putea fi menținută prin dezarmare și prin arbitraj obligatoriu în soluționarea litigiilor ivite. Apreciind că nu era urmată întru totul această linie, deputatul social-democrat afirma că nu acordă încredere politicii externe urmate de cabinetul național-țărănist prezidat de Alexandru Vaida-Voevod⁶⁸. El cerea guvernului să facă „o politică externă de real pacifism prin relațiuni de prietenie cu toate statele, prin ralierea României la o acțiune de dezarmare internațională radicală, prin încheierea pactului de neagresiune cu Rusia”⁶⁹. Deși social-democrații supraestima sprijinul și interesul Franței pentru Mica Antantă, ei apreciau exact faptul că prin semnarea pactului din 16 februarie 1933 se consolida „un important

⁶¹ *Ibidem*, nr. 38 din 20 septembrie 1931, p. 2; Eliza Campus, *Mica Înțelegeri*, p. 88-94.

⁶² *Lumea Nouă*, XXVII, nr. 40 din 1 octombrie 1933, p. 1.

⁶³ *Socialismul*, XXI, nr. 21 din 22 mai 1927, p. 1.

⁶⁴ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 75-79; M. Vanku, *op. cit.*, p. 48-49.

⁶⁵ *Socialismul*, XXII, nr. 27 din 1 iulie 1928.

⁶⁶ *Lumea Nouă*, XXVII, nr. 13 din 26 martie 1933, p. 2, articolul *Organizarea păcii*.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 2.

⁶⁹ *Monitorul Oficial*, nr. 30 din 7 februarie 1933, *D.A.D.*, ședința din 31 ianuarie 1933, p. 903.

factor de politică internațională în slujba menținerii tratatelor⁷⁰ și a stopării penetrației statelor fasciste în sud-estul Europei. Pe măsură ce rolul organizației în lupta antirevizionistă, pentru apărarea păcii, devenea mereu mai activ, social-democrații au apreciat tot mai mult acțiunile Micii Înțelegeri. După ce, în iunie 1933, Uniunea Sovietică a semnat cu o serie de state, între care și cele din Mica Antantă, convențiile pentru definirea agresiunii, fruntașul social-democrat S. Emil aprecia în mod deosebit aportul celor trei țări pentru asigurarea păcii⁷¹.

Reluarea legăturilor normale dintre România și U.R.S.S. a fost permanent susținută de social-democrați. Pace cu statul sovietic și recunoașterea lui *de jure* cerea și Partidul Socialist al Muncitorilor din România în întrunirile sale din noiembrie 1928⁷². În manifestul electoral al P.S.D. din noiembrie același an, se sublinia că există încă pericolul ca România să fie folosită de imperialiști contra U.R.S.S.⁷³. Îngrijorarea ca țara să nu fie utilizată drept instrument al marilor puteri împotriva statului sovietic era exprimată și de I. Pistiner în Parlament, la 31 decembrie 1928⁷⁴.

La 27 august 1929, se semnase la Paris pactul Briand-Kellogg, care excludea războiul din relațiile internaționale. Relevând slăbiciunile acestui tratat, nesinceritatea marilor puteri⁷⁵, faptul că înarmările continuă, iar semnatarii au multe rezerve, deputații social-democrați au votat totuși ratificarea lui de către România. L. Rădăceanu, motivând această poziție, declara că „pactul Kellogg reprezintă prima concesie pe care guvernele burgheze din toate țările au fost silit să o facă luptei pentru pace, clasei muncitoare de pretutindeni”⁷⁶. P.S.D. făcea și o serie de propuneri pentru întregirea pactului, cum ar fi: introducerea obligativității arbitrajului, după cum fusese prevăzut în protocolul de la Geneva din 1924, și a sancțiunilor împotriva statelor care ar eluda, totuși, această prevedere; includerea dezarmării generale în prevederile unui tratat universal⁷⁷.

În aceste condiții, propunerea U.R.S.S. făcută țărilor europene vecine, de a semna o înțelegere prin care pactul Briand-Kellogg să intre imediat în vigoare în relațiile dintre părțile contractante, a fost primită cu satisfacție de P.S.D. Ministrul de Externe G.G. Mironescu era blamat pentru faptul că în discursul ținut în Adunarea Deputaților nu ar fi dat un răspuns clar la propunerea sovietică. Presa Partidului Social-Democrat sublinia încă o dată necesitatea imperioasă a stabilirii unor relații normale cu U.R.S.S. și cerea „cu toată tăria un cuvânt deschis de pace” din partea guvernului⁷⁸. P.S.D. mai preciza că buna înțelegere cu toate popoarele este un deziderat vital pentru „oamenii muncii”. Social-democrații arătau cu îndreptățire că nici un guvern românesc nu avea intenții agresive la adresa statului proletar, dar există posibilitatea ca marile puteri să împiedice România de a accepta propunerea sovietică⁷⁹. Semnarea Protocolului de la Moscova, la 9 februarie 1929, a fost apreciată drept un adevărat eveniment și salutată de socialiști, cu speranța că relațiile firești cu U.R.S.S. vor fi reluate curând⁸⁰. La 14 februarie 1929, L. Rădăceanu a citit în Parlament o declarație în numele deputaților social-democrați. P.S.D. lua act cu satisfacție de semnarea protocolului de neagresiune, socotindu-l un pas spre normalizare „prin faptul că s-a recunoscut oficial pacea existentă între cele două țări și s-a renunțat în mod solemn la orice mijloace războinice în soluționarea litigiilor existente sau care s-ar putea ivi în viitor. P.S.D. este de părere că politica externă a României trebuie să urmărească cu hotărâre normalizarea deplină a relațiilor diplomatice cu Rusia. În acest scop, semnarea protocolului de la

⁷⁰ *Lumea Nouă*, XXVII, nr. 9 din 26 februarie 1933, p. 1, articolul *Noul „succes” al domnului Titulescu*.

⁷¹ *Ibidem*, nr. 40 din 1 octombrie 1933, p. 1, articolul *Politica Micii Înțelegeri*.

⁷² *Proletarul*, nr. 6 din 18 noiembrie 1928, p. 1.

⁷³ *Socialismul*, XXII, nr. 48 din 27 noiembrie 1928, p. 1.

⁷⁴ *Ibidem*, XXIII, nr. 2 din 6 ianuarie 1929, p. 4.

⁷⁵ *Ibidem*, XXII, nr. 31 și 36 din 29 iulie și 2 septembrie 1928.

⁷⁶ *Ibidem*, XXIII, nr. 6 din 3 februarie 1929, p. 3; I. Ardeleanu, *Partidul Social-Democrat în viața social-politică din România (1921-1933)*, p. 88.

⁷⁷ *Socialismul*, XXIII, nr. 6 din 3 februarie 1929, p. 3.

⁷⁸ *Ibidem*, nr. 5 din 27 ianuarie 1929, p. 1.

⁷⁹ *Ibidem*, nr. 6 din 3 februarie 1929, p. 4.

⁸⁰ *Ibidem*, nr. 7 din 10 februarie 1929, p. 1, articolul *Pactul cu Rusia*.

Moscova poate constitui o inaugurare binevenită, dacă ambele țări vor face o sinceră politică de pace și apropiere⁸¹. În anii care au urmat, mișcarea socialistă a susținut permanent reluarea relațiilor cu U.R.S.S., argumentând cu avantajele economice și cu cele politice⁸². Restabilirea legăturilor diplomatice dintre Uniunea Sovietică și S.U.A., în 1933, îi prilejuia lui C.-Titel Petrescu un nou îndemn pentru reluarea relațiilor și de către România⁸³. Semnarea convențiilor pentru definirea agresiunii, la Londra, în iulie 1933, de către reprezentanții U.R.S.S., Micii Înțelegeri, Estoniei, Lituaniei, Letoniei, Turciei, Persiei și Afganistanului a fost, de asemenea, apreciată și salutăată cu entuziasm de social-democrații din România. Acest „adevărat eveniment” era considerat într-un articol de fond al ziarului *Lumea Nouă* ca fiind o nouă premisă pentru trecerea la etapa imediat premergătoare stabilirii legăturilor diplomatice cu marele stat vecin. Necesitatea normalizării relațiilor devenise și mai evidentă în anii crizei economice, ca urmare a greutăților prin care trecea economia României⁸⁴. Reluarea relațiilor diplomatice cu U.R.S.S., la 9 iunie 1934, a fost primită cu vie satisfacție de întreaga mișcare muncitorească. L. Rădăceanu aprecia, în concordanță cu realitatea, că acest act constituia un „eveniment de mare importanță pentru politica noastră externă”⁸⁵.

Urmărind cu atenție evenimentele de pe arena internațională și în special pe cele din Sud-Estul Europei, P.S.D. și-a arătat îngrijorarea față de intențiile Italiei lui Mussolini de a pătrunde în bazinul dunărean. Congresul Internaționalei Socialiste din august 1928 denunța încercările fasciștilor italieni de a manevra în vederea pătrunderii în sud-estul Europei, de a sprijini tendințele revizioniste și „forțele reacționare” din zonă⁸⁶. În decembrie 1929, deputatul social-democrat I. Pistiner releva în Cameră că fascismul constituie un permanent pericol pentru pace⁸⁷. La rândul său, Partidul Socialist al Muncitorilor își exprima îngrijorarea față de politica externă a tuturor regimurilor dictatoriale din Europa⁸⁸. De asemenea, P.S.D. a desfășurat o amplă campanie pe plan intern în toamna anului 1930, cerând apărarea fermă a regimului democratic-parlamentar din România, combătând forțele de dreapta, care se pronunțau pentru un regim de dictatură⁸⁹.

Venirea nazismului la putere în Germania, la 30 ianuarie 1933, a provocat o mare îngrijorare și în mișcarea muncitorească din țara noastră. Țelurile fascismului fiind cunoscute, la câteva zile după numirea lui Hitler în funcția de cancelar, organul central al P.S.D. denunța primejdia pe care acesta o reprezenta pentru democrație, dezarmare și buna înțelegere între state. În întrunirile convocate, P.S.D. a prezentat amănunțit situația creată prin ascensiunea hitlerismului, consecințele sale asupra păcii și securității, îndemnând la boicotarea Germaniei hitleriste, la solidaritatea cu proletariatul german supus „terorii brune”⁹⁰. La rândul său, Partidul Socialist Unitar conchidea că nazismul fusese adus la putere de marii capitaliști, interesați în dezlănțuirea războiului, dornici de revanșă. Această convingere a fost întărită de evenimentele care au urmat: părăsirea Conferinței dezarmării la 14 octombrie 1933 și retragerea Germaniei din Liga Națiunilor⁹¹. Relevând caracterul agresiv al fascismului, pe care îl considerau un pericol de război, social-democrații au denunțat, de nenumărate ori, pe adepții fascismului din România

⁸¹ *Ibidem*, nr. 8 din 17 februarie 1929, p. 1; I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 88.

⁸² *Socialismul*, XXVI, nr. 2 din 10 ianuarie 1932, p. 1.

⁸³ *Lumea Nouă*, XXVII, nr. 48 din 26 noiembrie 1933, p. 1, articolul *Statele Unite recunosc Rusia Sovietică*.

⁸⁴ *Ibidem*, nr. 28 din 9 iulie 1933, p. 1; *Socialismul*, XXV, nr. 25 din 21 iunie 1931, p. 1.

⁸⁵ *Lumea Nouă*, XXVIII, nr. 35 din 26 august 1928, p. 1; XXIV, nr. 47 din 9 noiembrie 1930, p.2; XXVII, nr. 4 din 22 ianuarie 1933, p. 2.

⁸⁶ *Socialismul*, XXII, nr. 35 din 26 august 1928, p. 1; XXIV, nr. 47 din 9 noiembrie 1930, p. 2; XXVII, nr. 4 din 22 ianuarie 1933, p. 2.

⁸⁷ *Monitorul Oficial*, nr. 4 din 12 decembrie 1929, *D.A.D.*, ședința din 27 noiembrie 1929, p. 50. Vezi și M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 224.

⁸⁸ *Proletarul*, I, nr. 8 din 2 decembrie 1929, p. 1.

⁸⁹ N. Jurca, *Social-democrația în România 1918-1944*, p. 98-99.

⁹⁰ *Lumea Nouă*, XXVII, nr. 6 din 5 februarie 1933, p. 4; nr. 14 din 2 aprilie 1933, p. 3; nr. 35 din 27 august 1933, p. 1.

⁹¹ *Proletarul*, VI, nr. 59 din 20 august 1933; nr. 63 din 15-29 octombrie 1933; Klaus Hildebrand, *Das Dritte Reich*, München, R. Oldenbourg Verlag, ed. a III-a, 1987, p. 17.

apreciind atitudinea lor drept trădare a intereselor naționale⁹². În octombrie 1933, S. Emil scria profetic: „Europa nu va avea liniște până nu va înlătura dictatura hitleristă [...]”⁹³.

Convinși că pacea și dezarmarea pot fi realizate doar într-un regim socialist, social-democrații din România au depus o activitate intensă pentru ca ideea luptei împotriva războiului să cuprindă toate categoriile sociale, care să-și impună voința lor în fața guvernelor. Alături de Partidul Social-Democrat, Partidul Socialist al Muncitorilor (mai apoi Partidul Socialist Unitar) au analizat în presă, întruniri și adunări mecanismul dezarmării. Astfel, Constantin-Titel Petrescu arăta în 1928 că statele capitaliste nu vor să renunțe la armată, deoarece aceasta era un instrument indispensabil în luptele de concurență și expansiune economică, în menținerea stăpânirii de clasă. De aici amânarea perpetuă a rezolvării definitive a problemei renunțării la arme și armate⁹⁴. Conferințele și congresele internaționale ale socialiștilor au avut întotdeauna pe ordinea de zi și dezarmarea. În octombrie 1931, cu ocazia congresului Uniunii Interparlamentare de la București, P.S.D. a organizat o conferință cu deputații și senatorii socialiști prezenți în România, pentru a se ajunge la un punct de vedere comun în problema dezarmării generale și a controlului internațional al înarmărilor. La 6 octombrie, s-a ținut în Capitală și o întrunire la care au luat cuvântul parlamentari socialiști din Franța, Belgia, Suedia și alte țări⁹⁵. În iulie 1929, Consfătuirea tineretului socialist din țările balcanice, la care au participat și reprezentanți din România, a hotărât că lupta împotriva fascismului și militarismului era primul țel al său. O altă manifestare internațională împotriva războiului a fost întrunirea de la Cernăuți, la care a participat și un grup de socialiști polonezi. Cu acest prilej s-a discutat despre datoria socialiștilor de pretutindeni de a acționa în vederea menținerii păcii prin înțelegeri generale și regionale⁹⁶. În 1929, Comitetul Executiv al Internaționalei Socialiste a preconizat o largă campanie pentru pace prin intermediul petițiilor colective adresate comisiei pregătitoare a Conferinței dezarmării⁹⁷. Drept urmare, în martie-aprilie 1929, s-au trimis din România la Geneva memorii semnate de 47.362 persoane din 96 de localități⁹⁸.

În același timp, s-a acționat și pe plan intern. La discutarea bugetului pe 1930, deputații social-democrați au cerut reducerea sumelor destinate armatei și a stagiului militar la un an sau la 6 luni. Sugerând modalități practice, ei au indicat posibilitatea limitării și reducerii progresive a înarmărilor⁹⁹. În această atmosferă era firesc ca deschiderea Conferinței navale de la Londra (21 ianuarie 1930) să fie socotită un moment istoric, un început al dezarmării. Cu această dorință, Partidul Social-Democrat din România saluta cu entuziasm statele participante, fără a-și face iluzii prea mari asupra rezultatelor¹⁰⁰. În concepția sa, lupta pentru pace se îmbina în mod organic cu lupta pentru socialism. Iar în privința forțelor în stare să realizeze aceste imperative, ziarul *Socialismul* scria:

„În ziua când popoarele muncitoare vor înțelege că dezarmarea și pacea depind numai de ele, că stăpânitorii nu au interes să dezarmeze (capitaliștii trăgând foloase din înarmări și războaie), dezarmarea generală va înceta a fi obiectul unor discuții academice, pentru a deveni realitate”¹⁰¹.

Congresul Internaționalei Socialiste, din vara anului 1931, a decis noi acțiuni împotriva războiului. În manifestele electorale din 1931, P.S.D. chema la lupta împotriva înarmărilor, ale

⁹² *Proletarul*, VI, nr. 36 și 45 din 3 septembrie și 5 noiembrie 1933.

⁹³ *Lumea Nouă*, XXVII, nr. 43 din 22 octombrie 1933, p. 1.

⁹⁴ *Socialismul*, XXII, nr. 18 din 1 mai 1928, p. 4.

⁹⁵ *Ibidem*, XXV, nr. 41 din 11 octombrie 1931, p. 1; *Volksstimme* (Timișoara), 39, nr. 244 din 2 octombrie 1931, p. 1; Constantin-Titel Petrescu, *Socialismul în România. 1835-6 septembrie 1940*, București, Fundația social-democrată „Constantin-Titel Petrescu”, ed. a II-a, 2003, p. 428-429.

⁹⁶ *Socialismul*, XXII, nr. 35 din 24 ianuarie 1929; XXIV, nr. 35 din 17 august 1930.

⁹⁷ *Ibidem*, XXIII, nr. 14 din 30 martie 1929, p. 4.

⁹⁸ *Socialismul*, XXIV, nr. 20 din 4 mai 1930, p. 4.

⁹⁹ *Ibidem*, XXII, nr. 53 din 1 ianuarie 1930, p. 4; nr. 47 din 9 noiembrie 1930, p. 1.

¹⁰⁰ *Ibidem*, nr. 6 din 2 februarie 1930, p. 3; A. Stelian, *Dezarmarea navală*, în *Mișcarea socială*, I, nr. 5, februarie 1930.

¹⁰¹ *Socialismul*, XXIV, nr. 39 din 14 septembrie 1930, p. 1.

căror cheltuieli le suportau toate categoriile de contribuabili¹⁰². O dată cu începerea lucrărilor Conferinței dezarmării, din februarie 1931, s-a declanșat și în România o nouă campanie de petiționare cu scopul de a exercita și pe această cale o presiune asupra acestei reuniuni internaționale. Petițiile trebuiau trimise în trei locuri: la Geneva, președintelui Consiliului de Miniștri al României și secretarului central al P.S.D. Votate în adunările de la București, Galați, Câmpulung, Cernăuți, Timișoara și alte localități, moțiunile tip cereau o dezarmare radicală¹⁰³.

În conformitate cu hotărârile conducerii Internaționalei Socialiste, P.S.D. a încercat să impulsioneze activitatea guvernelor române pentru limitarea înarmărilor. T. Roznovan releva însă, pe bună dreptate, că „România nu poate dezarma singură, atâta vreme cât statele celelalte stau înarmate”¹⁰⁴, dar cerea să se acționeze pentru înfăptuirea unei renunțări la arme a tuturor statelor. Mai explicită era declarația fracțiunii parlamentare a P.S.D. din 9 aprilie 1932, care pretindea guvernului și fapte în sensul dezarmării. „Nu este de ajuns – se arăta în declarație – ca ministrul de externe să declare la toate ocaziile că România este dornică de pace și dispusă să colaboreze la orice inițiativă în direcția acesta”¹⁰⁵. Interesele unui stat mic cereau, mai mult decât în cazul marilor puteri, asigurarea păcii și securității. Recunoscând că armata mai este încă necesară, deputații P.S.D. au propus micșorarea cheltuielilor militare și reducerea efectivelor¹⁰⁶.

Apreciind pozitiv proiectul lui Mac Donald pentru reducerea înarmărilor pe 5 ani, control internațional etc., C. Titel-Petrescu se îndoia totuși că acesta va reuși. El întrevedea clar reînarmarea Germaniei hitleriste și a celorlalte state revanșarde în urma eșuării Conferinței dezarmării¹⁰⁷.

În perioada crizei economice, mișcarea muncitorească din România, cu toate că avea de apărut situația muncitorimii pe plan intern, a acordat în continuare o atenție deosebită luptei popoarelor din țările coloniale și dependente, apreciind de multe ori că și România era o țară semiindependentă, aflată la discreția capitalurilor străine și a „marilor democrații”, Franța și Anglia. Urmărind cu simpatie revoluția din China, *Socialismul* aprecia că intervenția englezilor și americanilor urmărea să rupă în două mișcarea de eliberare națională pentru a o supune mai ușor. Totodată, a fost surprins și explicat opiniei publice caracterul social al revoluției chineze¹⁰⁸. Atacarea Chinei de nord-est de către Japonia militaristă, în septembrie 1931, și acapararea Mancuriiei, au stârnit vii proteste în România. L. Rădăceanu condamna agresiunea și arăta că ineficiența intervenției Ligii Națiunilor în acest conflict se constituia într-un argument defavorabil luptei pentru dezarmare, deoarece forul de la Geneva nu reușea să devină o pavăză pentru statele membre, care trebuiau să se apere singure¹⁰⁹.

Anii 1927-1933 au prilejuit mișcării socialiste și social-democrate clarificarea unor aspecte ale politicii interne, dar și fixarea unor poziții motivate față de relațiile externe ale României. Criza economică de supraproducție din 1929-1933, care și-a pus amprenta și asupra relațiilor internaționale, a făcut necesară precizarea atitudinii P.S.D. față de raporturile economice interstatale, față de tratativele de ieșire colectivă din criză. P.S.D. a susținut necesitatea colaborării internaționale în soluționarea problemelor ridicate de criza economică, condamnând protecționismul vamal și autarhia, care nu puteau salva România din criză. Militanții social-democrați nu s-au lăsat înșelați de contradicția dintre declarațiile oficiale și acțiunile guvernelor, care deși se pronunțau împotriva politicii de autarhie, o practicau.

„E un fenomen curios – scria în 1933 L. Rădăceanu –, dar cu toate acestea riguros exact: în aceeași măsură în care se desfășoară, progresând, pe plan internațional, concepția aproprierii

¹⁰² *Mișcarea socială*, II, nr. 10-11, iulie-septembrie 1931, p. 906-908.

¹⁰³ *Socialismul*, XXV, nr. 39 din 27 septembrie 1931, nr. 1 din 3 ianuarie 1932, p. 2.

¹⁰⁴ *Ibidem*, XXVI, nr. 1 din 3 ianuarie 1932.

¹⁰⁵ *Ibidem*, nr. 16 din 17 aprilie 1932, p. 1.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ *Lumea Nouă*, XXVII, nr. 13 din 26 martie 1933, p. 1.

¹⁰⁸ *Socialismul*, XXI, nr. 32 și 50 din 21 august și 25 decembrie 1927, p. 1.

¹⁰⁹ *Ibidem*, XXV, nr. 39 din 27 septembrie 1931, p. 2.

și colaborării internaționale, se întărește, înăuntrul granițelor fiecărui stat, șovinismul economic, spiritul egoist și agresiv, primejdia războinică”¹¹⁰.

În acest hățiș de interese contradictorii social-democrații au înțeles, în general, rolul Micii Înțelegeri ca factor de echilibru al securității pentru Europa Centrală și de Sud-Est. Ei au sesizat din vreme pericolul hitlerismului instalat la putere și au făcut eforturi, încă din 1933, pentru a clarifica opinia publică asupra caracterului și scopurilor nazismului, reliefând de fiecare dată și amenințarea ce plana asupra țării.

Anii 1928-1934 au fost, pe plan internațional, anii marilor tentative de asigurare a păcii și ai Conferinței dezarmării. P.S.D. a avut o poziție constructivă în problemele dezarmării, îndemnând guvernele să fie mai active în negocieri și să treacă la aplicarea în practică a hotărârilor luate. Deputații social-democrați au subliniat că România se afla între țările care doreau menținerea statu-quo-ului și păstrarea păcii, aducându-și contribuția la acțiunile internaționale care urmăreau acest nobil țel, având chiar inițiative proprii în acest sens. Intervențiile lor în parlament, în presă, urmăreau să intensifice această participare; ei au vegheat în permanență ca guvernele să nu întreprindă nimic ce ar fi putut contraveni idealurilor de pace ale poporului român, uneori ajungând chiar să denatureze intențiile formațiunilor ministeriale din anii 1927-1933 în politica externă. De asemenea, trebuie apreciat faptul că P.S.D. și alte forțe democratice, au mobilizat masele în lupta împotriva războiului, pentru apărarea păcii.

Militând activ pentru apropierea de țările vecine și mai ales de U.R.S.S., Partidul Social-Democrat a avut în vedere o serie de principii (egalitatea între state, arbitraj obligatoriu, predominarea forței dreptului în fața dreptului forței ș.a.) care trebuiau să stea la baza întregii politici externe a României și, în general, la baza relațiilor internaționale. Aprecierea evenimentelor din arena mondială s-a făcut aproape întotdeauna cu raportarea lor la situația din Sud-Estul Europei, la implicațiile evenimentelor respective pentru România sau pentru alianțele regionale din care aceasta făcea parte. P.S.D. a subliniat cu tărie, permanent, că era necesară o diferențiere între politica dusă de guvernele burgheze sau dictaturile fasciste și atitudinea categoriilor sociale cele mai largi dintr-un stat. În acest sens trebuie subliniată contribuția P.S.D., a celorlalte partide socialiste, la acțiunile de solidarizare a mișcării muncitorești, a întregului popor român cu lupta popoarelor din țările coloniale și dependente. Social-democrații au susținut că exista un acord deplin între internaționalism și patriotism.

În general, în anii 1927-1933, poziția mișcării socialiste și social-democrate față de politica externă a României a fost adecvată. P.S.D., P.S.M.R., P.S.U. au contribuit prin mijloacele lor legale, cu toate că și aceste partide erau deseori prigonite de autorități, la cunoașterea unor puncte de vedere ale mișcării muncitorești, într-o problemă capitală a societății românești cum era politica externă a țării. Mișcarea social-democrată, prin reprezentanții săi în parlament sau prin presă, a propus și soluții concrete într-o serie de direcții, cum ar fi: îmbogățirea cu noi prevederi a pactului Briand-Kellogg, modalități de înțelegere cu U.R.S.S. pentru a se relua cât mai repede relațiile diplomatice, posibilitatea înfăptuirii dezarmării, măsuri de ripostă la încălcarea tratatelor de către statele fasciste ș.a.

Ca și celelalte partide similare din Europa, P.S.D. din România a avut o atitudine de clasă față de politica externă a țării. El a urmat directivele Internaționalei Socialiste, dar a avut în vedere permanent interesele României, fără să poată depăși stereotipurile marxiste al epocii.

VASILE CIOBANU

¹¹⁰ L. Rădăceanu, *Crișa capitalismului sau crișa socialismului?*, în *Șantier*, I, 1933, nr. 2, p. 1.

THE SOCIAL DEMOCRAT PARTY'S STAND ON ROMANIA'S FOREIGN POLICY BETWEEN 1927 AND 1933

SUMMARY

In this paper, the Social Democrat Party's stand on Romania's foreign policy is inferred from the speeches of 7-9 deputies in Parliament and from the articles published in the social democrat newspapers. The party set out to support the country's independence, the disarmament, and the maintenance of peace, the federalization of European states and the cancellation of war debts.

SDP voiced its concern that Romania might be "used" by the world's great powers (France, Great Britain) in an aggression against the Soviet Union. Like the other parties, the Social Democrat Party was against the revision of the peace treaties of 1919-1920, which was demanded by the powers defeated in World War I.

Throughout the economic crisis, against the background of an increased tension in international relations, SPD fought against the various governments' solutions to overcome the crisis and suggested the economic and political federalization of Europe. However, the party rejected the Tardieu plan, which proposed an economic confederation of the Danube, and regarded it as the first step in a project to redraw international borders.

The SDP's stand on the Little Entente was ambiguous. The Social Democrats approved of the organization's efforts to maintain the borders but believed that forming alliances would endanger peace. The party pointed out that the coming to power of the Nazis in Germany (January 30th 1933) threatened democracy and peace in Europe. Its leaders were convinced that only socialism could bring peace and disarmament.

Like similar parties in Europe, the Romanian SDP had a class approach to the country's foreign policy, following the directives of the Second International. SPD took into consideration Romania's vital interests in international affairs, but did not manage to overcome the political stereotypes of the Left – those of the Marxist dogma.